

Basiese riglyne vir veldbestuur – Overberg

Nelmarié Saayman

Direktoraat: Plantwetenskappe
Elsenburg

Die Overberg is geleë in die Fynbos bioom, wat 'n unieke plantegroei tipe is en die hoogs bedreigde laagliggende renosterveld insluit. Die gemiddelde reënval wissel van 300 - 700 mm per jaar. Alle veldtipes is sensitief vir verkeerde beweidingspraktyke en is dit dus uiters belangrik dat goeie weidingsbestuur toegepas sal word om die bewaring van die veld tipe deur benutting te verseker.

Weidingsbestuur kan in twee komponente opgedeel word, naamlik:

- weidings (natuurlike veld, aangeplante weidings, ens.) en
- bestuur (**Plant**produksie, **Saad**produksie, **Saai-**lingvestiging).

Wat is weidings en hoekom is dit belangrik?

Weidings verskaf kos vir die diere.

Dit word bepaal deur:

- plantbedekking;
- spesiesamestelling (verskillende soorte plante in die veld); en
- produktiwiteit (opbrengs van plante).

Dit word beïnvloed deur:

- grond – kan dit verbeter deur organiese materiaal op die grond te los, wat lei tot beter waterinfiltrasie wat lei tot 'n digter plantbedekking, meer kos en minder erosie.
- klimaat (reënval, temperatuur, ens.)
- BESTUUR – hier kom die mens in. As 'n boer nie vir die veld en stoppellande gaan sorg en dit opas nie, het hy nie kos vir sy diere nie.

Veldweidings:

Die hoeveelheid plante of die plantbedekking, die soort plante (spesiesamestelling) wat in die veld voorkom, die grootte van die plante en hoe goed hulle groei (produktiwiteit) bepaal hoeveel kos daar gaan wees en behalwe vir die omgewing het die

boer die grootste impak daarop. Dit is daarom belangrik om te weet hoe die vee die veld benut, om die plante in die veld te ken en te weet in watter toestand die veld is.

Veldtoestand is die toestand van die plantegroei in verhouding tot sekere eienskappe soos spesiesamestelling, bedekking, produktiwiteit, smaaklikheid en voedingswaarde. Weikapasiteit is afhanklik van die toestand van 'n kamp of die plaas se veld.

Hoe benut vee die veld?

Hulle wei eerste die smaaklikste plante en los die minder smaaklikes vir laaste. In die Overberg is die smaaklikste plante hoofsaaklik Sandbietou (*Chrysanthemoides monolifera*), Rooisaadgras (*Ehrharta calycina*) en Bobbejaankoring (*Ehrharta capensis*). Al drie spesies is baie gevoelig vir beweiding en daarom moet met ekstra sorg gekyk word na die mate waartoe hulle benut word, veral die smaaklike plante. Ten einde reserwes op te bou vir droë tye, moet nie meer as 40% van 'n plant binne 'n seisoen benut word nie.

As daar te veel diere is en of hulle te lank in 'n kamp is, vreet hulle al die smaaklikes spesies op en net die onsmaklikes bly oor en dié vermeerder, so kan die boer oor tyd minder diere in dieselfde kamp aanhou. Dit lei ook tot vertrapping van die plantegroei en 'n harde ondeurdringbare grondkors kan vorm wat die ontkieming van saad kan belemmer.

Dit is daarom belangrik dat die boer sy veld ken, weet watter spesies goed is en van watter hy baie in die veld wil hê en ook weet watter is die onsmaklike en giftige spesies waarvan hy min tot geen in die veld wil hê nie. Hy moet ook weet watter is indring-

erspesies, soos bv. Port Jackson, Bloekombome, Rooikrans, Swartwattels ens.

Verbeter die veld met tyd of gaan dit agteruit?

Word die smaaklike spesies meer en groter, dus 'n beter bedekking en gevolglik meer kos en minder grondverspoeling of is die plante knoetse gevreet, heeltfemal weg of baie min? Plantegroei bedekking, na aanleiding van die gemiddelde reënval, in die Overberg moet 60-100% wees, daar moet dus baie min kaal grond wees. 'n Aanduiding dat die veld verswak is die teenwoordigheid van renosterbos; hoe swakker die veld, hoe meer renosterbosse is teenwoordig.

Nog 'n goeie indikator van veldtoestand is of daar aan die einde van die reënseisoen saailinge en jong plante van die smaaklike spesies in die veld is en of daar net saailinge van onsmaklike spesies en opslag is.

Grond:

Die manier waarop die veld en lande bestuur word het op die langtermyn 'n impak op die grond. As die veld kaal gevreet en vertrap word deur diere, as gevolg van verkeerde bestuur, kan erosie plaasvind of die grondkors (boonste lagie) kan verhard. Dit het tot gevolg dat die saad wat teenwoordig is en ontkiem, nie hul wortels deur die grondkors kan kry om te vestig nie, en water loop weg in plaas van om in te dring. Die effektiwiteit van die reën verlaag dus, die bogrond spoel weg en dit kan lei tot dongaerosie.

Om 'n effektiewe saadbed te skep vir ontkieming en vestiging van plante kan die boer deur goeie bestuur en waarneming sorg dat daar organiese materiaal (takkies, blare, ens.) op die grond is wat afgebreek word en in die grond opgeneem word as kos vir die plante (organiese koolstof). Saam met die plantbedekking help dit om die grondtemperatuur laer te hou en saam met gate/holtes in die grond help dit met beter waterinfiltrasie, want die water vloei stadiger weg; dit help ook om saad vas te vang en skuiling te gee vir die jong saailinge. 'n Goeie plantbedekking moet gehandhaaf word om erosie te voorkom.

Hoe gaan die boer sorg dat die veld genoeg kos vir sy diere gee?

Deur die regte **bestuur** toe te pas. Hier is 'n paar punte om na op te let:

- 1: Die aantal diere wat die plaas kan dra (weikapasiteit); en
- 2: die bestuurstelsel wat toegepas word.

Weikapasiteit en veelading

Weikapasiteit is die vermoë van 'n spesifieke stuk veld om voer te produseer, dus die aantal diere wat 'n boer kan aanhou in 'n kamp of op die plaas, sonder dat die natuurlike hulpbronne (grond, plante, ens.) agteruit sal gaan. Soos genoem is dit afhanklik van die veldtoestand. Weikapasiteit word uitgedruk in ha/GVE (hektaar per grootvee-eenheid), of rofweg hoeveel hektar veld benodig word om een bees van 450 kg vir 'n jaar lank van kos te voorsien. Meissner en andere (1983) het alle vee en wild ingedeel as faktor van 'n grootvee-eenheid. Byvoorbeeld: 1 wolskaap ooi (droog) = 0.15 GVE, terwyl 'n wolskaap ooi met 'n lam gelykstaande is aan 0.20 GVE.

Die TOTALE aantal vee moet nie die aanbevole weikapasiteit oorskry nie!

Byvoorbeeld: 'n weikapasiteit van 30 ha/GVE beteken die boer het 30 ha nodig om vir 1 bees kos te kan gee oor 'n tydperk van 'n jaar, oftewel op 'n plaas van 300 ha kan ongeveer 10 beeste aangehou word. Vir skape beteken dit ongeveer 4 ha benodig vir 1 skaap (7 wolskape (ooie) is gelykstaande aan 1 kleinraam koei), dus kan die boer op sy 300 ha plaas ongeveer 70 skape aanhou, oftewel 40 aanteelooie plus die lammers, ramme en vervangingsooie.

Veelading is die aantal diere wat die boer vir 'n spesifieke tydperk op 'n bepaalde oppervlak van die veld (kamp/plaas) aanhou. Dit is alle diere op die plaas, skape, beeste, bokke, donkies, volstruise, wild, ens. Onthou dat diere aanteel, dus moet alle diere, groot en klein in berekening gebring word by die bepaling van die veelading.

Weikapasiteit en veelading moet met mekaar versoen word om die volhoubaarheid van 'n produksiestelsel op die plaas te verseker.

Weikapasiteit is hoeveel diere jy kan aanhou op die plaas.

Veelading is hoeveel diere jy werklik aanhou op die plaas.

Die plaas se weikapasiteit is 'n aanduiding van hoeveel diere daar aangehou kan word, terwyl veelading 'n aanduiding is van hoeveel diere aangehou word. As die boer meer diere aanhou as wat sy weikapasiteit toelaat gaan die veldtoestand agteruit en kan hy oor die langtermyn al minder diere aanhou.

As die boer minder diere aanhou as wat hy volgens die aanbevole weikapasiteit mag, is dit tot voordeel van die veld en die diere, want die veld bou reserwes op (nuwe plante, groter plante, hergroei van bestaande plante, blomme, saadvorming, ens.) en verbeter oor die langtermyn, die boer kan dus droogtetye beter oorkom (hoef dalk nie te voer nie

– koste-implikasie) en hy kan mettertyd meer diere aanhou.

Die aanbeveling is dus gewoonlik om minder diere as wat volgens die aanbevole weikapasiteit aangehou kan word, aan te hou.

Die aanbevole weikapasiteit is 'n langtermyn

waarde en 'n aanduiding van weikapasiteit onder optimale toestande. Vir die renostervelddele van die Overberg is dit bv. 36 ha/GVE en nader aan die kus is dit 30 ha/GVE. Oor 'n 10-jaar tydperk is daar goeie en slegte reënvaljare wanneer meer of minder diere aangehou kan word, maar gemiddeld oor die 10 jaar moet dit nie meer wees as 1 bees per 30 ha nie of 1 bees per 36 ha. In droër jare moet die aantal diere verminder word om aan te pas by die hoeveelheid kos wat beskikbaar is en as daar weer goeie jare kom kan die getalle geleidelik verhoog word, maar nie meer as die aanbevole getalle nie.

Stoppellande se weikapasiteit word bepaal deur die tipe graan wat geplant was, asook die opbrengs en kan jaarliks wissel. Dit is egter belangrik om daarop te let dat die stoppellande nie kaal gevreet moet word nie, want die beweiding en vertrapping deur te veel diere vir te lank, veroorsaak nie net dat 'n grondkors vorm nie, maar die organiese koolstof en ander voedingstowwe wat in die grond teruggeplaas word deur die stoppels, verlaag drasties en dit lei tot verlaagde graanopbrengste die daaropvolgende jare.

Voorbeeld:

Plaasgrootte (veld): 200 ha
Aanbevole weikapasiteit: 30 ha/GVE/jaar
Diere wat plaas (veld) kan dra:
(Plaasgrootte÷weikapasiteit) $200 \div 30$
= 6.7 GVE per jaar

Veld word vir 8 maande van jaar gebruik, dus voer beskikbaar vir 'n jaar kan in 'n 8 maande tydperk gebruik word.

Diere wat plaas (veld) kan dra as net 8 maande (245 dae) van jaar gebruik word:

Plaasgrootte÷(245 dae÷365 dae x weikapasiteit)
 $200 \text{ ha} \div (245 \div 365 \times 30 \text{ ha/GVE}) = 10 \text{ GVE oor } 8$
maande

Huidige Veelading op plaas (veld) (totale aantal diere op plaas aangehou):

100 aanteelooie (wolskape) x 0.15 GVE	= 15 GVE
110 lammers x 0.10 GVE	= 11 GVE
2 ramme x 0.19 GVE	= 0.38 GVE
4 beeste	= 4 GVE
Totaal	30.38 GVE

Die veld dra dus 18.4 meer GVE as wat aanbeveel word en sal dus vinnig verswak.

Wat is die ideale veelading?

2 beeste	= 2 GVE
25 aanteelooie x 0.15 GVE	= 3.75 GVE
4 vervangingsooie x 0.15 GVE	= 0.6 GVE
33 lammers x 0.10 GVE	= 3.3 GVE
2 ramme x 0.19	= 0.38 GVE
Totale vee op plaas:	10.03 GVE

Ten einde meer kleinvee te kan aanhou op hierdie plaas, moet die getalle van die 'ekstra' diere verminder word.

As die boer meer diere wil aanhou as wat die weikapasiteit van die plaas toelaat, moet hy die diere addisionele voer gee – in 'n voerkraal. Diere moet nie in die veld gevoer word nie, want dit lei tot vertrapping en verlagings van die veldtoestand. Al word diere gevoer, wei hulle steeds. As hy meer diere wil aanhou, word die tydperk wat die veld benut kan word ook korter (sien weidare voorbeeld in blokkie). Die addisionele voer lei tot hoër kostes. As die boer nie gaan voer nie, gaan dit lei tot agteruitgang van die veld en lande, asook verlaagde diereproduksie (dus swakker lampersentasie, dekpersentasie verlaag, groei van diere neem af), wat ook finansiële implikasies het.

Bestuur

Die boer moet verkieslik sy veelading gelykstaande of selfs minder as die weikapasiteit hou, maar deur die verkeerde bestuur toe te pas kan die veld steeds agteruitgaan. Dit gebeur byvoorbeeld wanneer die vee elke jaar dieselfde kamp dieselfde tyd van die jaar beweide, bv lamkamp, parkamp, ens. As 'n kamp elke jaar benut word wanneer die smaaklike plante blom en saad vorm, gaan die plante nie kan vermeerder nie. Die smaaklike plante wat doodgaan word nie vervang nie. Na 'n paar jaar is alle smaaklike plante, wat die hoofbron van voer is, uitgevreet en kan baie minder diere aangehou word en die diere se produksie sal dus verlaag, want hul kry sub-standaard voer.

Weidare

Kom ons sluit aan by die voorbeeld en kyk na die weidare wat beskikbaar is in die veld:

Weidare =
 $\text{plaasgrootte} \div \text{weikapasiteit} \times 365 \text{ dae}$
 $= 200 \text{ ha} \div 30 \text{ ha/GVE} \times 365 \text{ dae}$
 $= 2433 \text{ weidare/GVE.}$

Hoeveel dae se kos is beskikbaar vir 10 GVE?
 $= \text{totale weidare} \div \text{GVE}$
 $= 2433 \div 10$
 $= 243 \text{ weidare (8 maande)}$

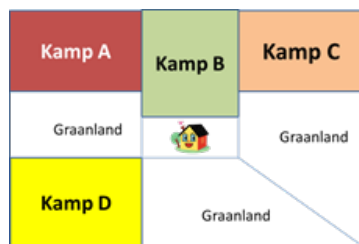
Hoeveel kos is beskikbaar vir 30 GVE, die getal diere wat tans op die plaas in die voorbeeld is:
 $= \text{totale weidare} \div \text{GVE}$
 $= 2433 \div 30$
 $= 81 \text{ dae (<3 maande)}$

Hierdie selfde metode kan gebruik word om te bepaal hoeveel weidare in 'n spesifieke kamp beskikbaar is.

Dit is daarom belangrik dat 'n wisselrus/-weidingstelsel gevolg sal word waarin die plaas in kampe verdeel word en elke kamp 'n rusgeleentheid kry gedurende die jaar. Hierdie veldtipe is veral gevoelig vir beweiding tydens winter tot vroeg somer, dit is wanneer die plante blom, saad maak en nuwe saailinge vestig. Die kampe kan egter nie nooit daardie tyd beweie word nie, en in die Overberg-distrik is dit veral die tyd van die jaar wat die veld benut word, want dan is die graan op die lande en skuif die diere na die lande eers gedurende die somer tot herfs. Om aanhoudende beweiding in die groeiseisoen te voorkom, moet die plaas in kampe verdeel word en binne die weiseisoen moet die diere tussen die kampe gewissel word. Die kampe moet ook waar moontlik 'n sentrale waterpunt hê, sodat beweiding eweredig oor die kamp kan plaasvind.

Voorbeeld:

Die plaas bestaan uit 4 veldkampe (elke kamp is min of meer ewe groot en kan dieselfde hoeveelheid vee dra), asook graanlande. Die graanlande word tydens die somer en vroeg herfs benut wanneer dit vol stoppels is, dus Desember, Januarie, Februarie en Maart. Beweiding van die stoppellande moet bestuur word en weiding tussen die kampe gewissel word om te verseker dat die land nie kaal gevreet en uitgetrap word nie.

Die veldkampe word benut van April tot November, dus 'n agt maande tydperk. Een kamp kry jaarliks die geleentheid om die hele jaar te rus en oor die vier jaar tydperk word dieselfde kamp nooit in dieselfde seisoen beweie nie. Die kamp kry dus voldoende geleentheid om te blom, saad te vorm, vir saailinge om te vestig, en om reserwes deur hergroei op te bou.

Voorbeelde van wisselweidingstelsels vir benutting 8 maande van die jaar in 4 veldkampe.

Voorbeeld 1:

	April/Mei	Junie/Julie	Aug/Sept	Okt/Nov
Jaar 1	Kamp A	Kamp B	Kamp C	Kamp D
Jaar 2	Kamp D	Kamp A	Kamp B	Kamp C
Jaar 3	Kamp C	Kamp D	Kamp A	Kamp B
Jaar 4	Kamp B	Kamp C	Kamp D	Kamp A

Elke kamp rus ten minste 'n jaar voor dit weer beweie word (3 uit die 4 jaar) en word oor 'n 4-jaar tydperk nooit in dieselfde tydperk gewei nie.

Voorbeeld 2:

	April/Mei	Junie/Julie	Aug/Sept	Okt/Nov	Rus
Jaar 1	Kamp A	Kamp B	Kamp C	Kamp A	Kamp D
Jaar 2	Kamp B	Kamp C	Kamp D	Kamp B	Kamp A
Jaar 3	Kamp C	Kamp D	Kamp A	Kamp C	Kamp B
Jaar 4	Kamp D	Kamp A	Kamp B	Kamp D	Kamp C

Net 3 kampe word per jaar benut terwyl die vierde kamp vir die volle jaar rus en dan eers weer by die derde weiseisoen beweie word. Die kamp kry dus in totaal 'n 18 maande rus, waarna dit afwisselend 'n 4 - 8 maande rus kry oor 'n 4-jaar tydperk. Die 18 maande rus volg na die kamp in die vorige jaar twee keer in die kalenderjaar beweie is met slegs 4 maande rus tussen die weidingstydperke.

Droogtebestuur:

Voor 'n gebied deur 'n rampdroogte getref word moet veegetalle verminder word. Die diere moet vir afronding na die voerkraal geskuif word om reserwes op die veld te spaar. Die veegetalle moet tot 'n kernkudde verminder word, deur eerstens die hamels en kapers te verkoop gevolg deur ou diere en dan uitskotdiere, insluitend ooie wat nie die vorige seisoen gelam het nie. Ten einde uitskotdiere te kies moet rasstandaarde streng toegepas word.

Ongeag of jy 'n weidingbestuurstelsel het of nie, hou die dieregetalle laag, sodat die impak op die veld nie so groot is nie. Leer jou veld ken, en let op na die aan-/afwesigheid van saailinge van smaaklike spesies dat smaaklike spesies verkieslik nie meer as 50% benut is nie en dat daar organiese materiaal (takkies, blare ens.) op die grond is. Laastens kan jy ook na jou diere se kondisie en aanteel kyk. Wanneer die diere se kondisie begin verswak, is die veld se reserwes dikwels uitgeput. Die belangrikste is dat jy nie 'n veeboer is nie, maar 'n veldboer.

Vir 'n weidingsbestuursplan vir 'n spesifieke plaas kontak u plaaslike voorligter (weidingkundige) en LandCare beampte vir hulp.

Verwysings:

Snyman H. 2012. *Gids tot die volhoubare produksie van weiding*. Landbouweekblad en Landbou.com, Kaapstad.

Esler KJ, Milton SJ & Dean WRJ. 2006. *Karooveld: Ekologie en bestuur*. Briza publikasies, Arcadia.

Meissner HH, Hofmeyr HS, van Rensburg WJJ & Pienaar JP. 1983. Klassifikasie van vee vir sinvolle beraming van vervangingswaardes in terme van 'n biologies-gedefinieerde Grootvee-eenheid. Technical communication no 175, Department of Agriculture, South Africa.

Mucina L & Rutherford MC (eds). 2006. *The vegetation of South Africa, Lesotho and Swaziland*. Strelitzia 19. South African National Biodiversity Institute, Pretoria.

Saamgestel deur:

Nelmarië Saayman,
Direktoraat Plantwetenskappe,
Wes-Kaapse Departement van
Landbou;
en andere.

Onthou, jy boer eerste met jou veld dan met die diere. As jy nie vir die veld gaan sorg nie, gaan jy nie kos vir jou diere hê nie en dus geen inkomste kan genereer nie!